

Siberi eestlaste etnosotsiaalse ajaloo materjalid

Omski Oblasti Uusima Aja Dokumendikeskuses

Ilja Lotkin

Liiklusteede Riiklik Ülikool, Omsk

Juba 1918. aastal hakati Venemaa Kommunistliku (bolševike) Partei (VK(b)P) Keskkomitee ja kohalike parteikomiteede juures asutama välismaalt pärit tööliste kommunistlike organisatsioone. Nende ülesandeks oli teha agitatsiooni- ja propagandatööd eri rahvusest kommunistide ja elanikkonna seas.

Kommunistliku partei Omski kubermangukomitee otsusel asutati 1920. aasta 31. detsembril vähemusrahvuste osakond (hiljem sai sellest agitatsiooni- ja propagandaosakonna allosakond). See koosnes tatari-kirgiisi, eesti, läti, leedu, saksa, poola, juudi, soome ja hiina-korea seksioonist. Just nende seksioonide tegevusest räägivad Omski Oblasti Uusima Aja Dokumendikeskuses (OO UADK, *Центра документации новейшей истории Омской области*) olevad dokumendid.

Seksioonidel ei olnud iseseisvaid organisatoorseid funktsioone. Seepärast kuulusid kõik eri rahvusest parteiliikmed VK(b)P ühisorganisatsiooni ja allusid partei ülddistsipliinile, kuid pidid oma rahvusele vastavas seksioonis registreeruma. Seksiooni loomise või likvideerimise üle otsustati vastavas parteikomitees.

Seksioonide ülesandeks oli vastavast rahvusest parteiliikmete kommunistliku meelsuse tõstmine vajalikule tasemele, täitevkomiteede juures tegutsevate rahvaharidusosakondade ideeline juhtimine ja toetamine. Rahvahariduse vahendusel võisid seksioonid agitatsiooni- ja propagandaosakonna ja vähemusrahvuste allosakondade juhtimisel korraldada koolitusi, poliitkoole, klubisid. Samuti võisid nad välja anda vastavas keeles ajalehti, lendlehti ja brošüüre.

Agitatsioonitöö tegemiseks võisid seksioonides olla agitaatorid ja instruktorid, kes kontrolliksid ja juhiksid tööd kohapeal. Seksioonid võisid välja töötada kavasad, instruksioone ja määrustikke. Seksiooni tegevusega seonduvate küsimuste arutamiseks korraldati nõupidamisi ja konverentse, kusjuures kõik seksioonides vastuvõetud otsused jõustusid vaid pärast nende kinnitamist vähemusrahvuste allosakonna, agitatsiooni- ja propagandaosakonna ning vastava parteikomitee poolt.

Seksiooni tööd juhtis konverentsil valitud ja vastava parteikomitee poolt kinnitatud büroo, kes vastutas kogu tehtava töö eest. Oma pitsatit seksioonidel ei olnud vaid kasutati vastava parteikomitee pitsatit (OO UADK fond 1, nimistu 2, toimik 472, leht 159).

Allosakonna ja seksioonide tööst annavad teada säilinud töökavad, aruanded ja kirjavahetus. Näiteks on eesti seksiooni 1922. aasta jaanuari aruandes märgitud, et seksioonis oli 4 koosseisulist töötajat ja nad on korraldanud plenaaristungi, maakonna parteikonverentsi, 10 miitingut ja 21 rakukese koosolekut. Suurt tähelepanu pühendasid seksioonid ka haridusele: märgiti, et 420 kooliealisest lapsest käib koolis 146, ei ole piisavalt eestlastest õpetajaid, on puudus kooliruumidest, mõned neist ei vasta oma funktsioonile jne. (OO UADK fond 1, nimistu 3, toimik 397, leht 2,3).

1920. aastate algus Siberis on olnud seotud ümberasumiskampaaniaga. Eri kohtadest laekus informatsiooni ümberasumisega seotud rahvusliku tegevuse elavnemise kohta.

Komisjonide agendid kasutavat osavalt laosest ja näljast põhjustatud olukorda ja töötust ning inimeste loomulikku soovi asuda elama oma kodumaale. On olnud juhtumeid, kus agendid esinevad kommunistidena ja kutsuvad töörahvast üles minema oma isamaale kodanluse võimu kukutama, samuti koguvad nad spioneerimiseks andmeid.

Olulist abi opteerumiskomisjonide agentidele osutasid Baltikumist pärit linna- ja küla-intelligentsi esindajad. Nad tundsid ennast Venemaa majanduslaose tingimustes liigsetena ja lisaks oma soovile kodumaale ümber asuda keelitasid seda tegema ka teisi.

Näiteks on Omski kubermangu Taara maakonna Jegorovski valla Bolšoi Selimi küla kommunistliku parteirakukese avalduses öeldud: “Kui valge Eesti agendid hakkasid külaharvast eksiteele ahvatlema ja algas Eesti kodakondsusesse opteerimise epideemia, sai kohalik õpetaja Erdman esimesena agentidega kokku ja hakkas muretsema neile pabereid, agiteerides samas, et Nõukogude maal elamisest ei tule midagi välja, kuna siin röövitakse lõplikult paljaks ja just kommunistid röövivadki kõiki paljaks. Kui rakukese liige sm. Lammas hoiatas teda, et võtku mõistuse pähe ja ärgu tõugaku inimesi kerjamisele, oli vastus lühike: “Kes võib mind keelata, teen mida tahan.”

On huvitav, et veidi aega varem oli Erdman sellesama parteirakukese sekretär, kuid tundes ilmselt muutusi poliitilises konjunktuuris astus partei ridadest välja ja “viis endaga kaasa häid noori seltsimehi, veendes neid selles, et parteitöö on hullude loll idee” (OO UADK fond 1, nimistu 2, toimik 472, leht 55).

Taastamisperioodil ja uue majanduspoliitika aastatel leidis Üleliidulise Kommunistliku (bolševike) Partei eesti sektsiooni kirjavahetuses kajastamist eesti asumite majanduslik ja kultuuriline mahajäämus ning sellest ülesaamise protsessid. Näiteks märgiti 1925. aasta novembri ettekandes eesti kogukondade ning ka Omski ringkonna Krutinski rajooni partei- ja komsomolirakukeste uurimisest järgmist: “Vaatomata pikaajalisele asumisele Siberis on elanikkonna seas levinud röövimised, kerjamine ja huligaansus. Ükski aasta ei möödu Rõžkovos ilma mõrvata. Elanikkond on konservatiivne ja viimane kui üks tegeleb viinapõletusega. Külal eiab parimal juhul 3-4 peremeest, kes ei aja puskarit ja ei purjuta ise. Naised ega lapsed ei anna purjutamises sugugi meestele alla. Elanikkond koosneb vaestest ja keskmiktalu poegade, jõukaid sõna otseses mõttes ei ole. Rahva kultuuritase on üsna madal, 75% elanikkonnast on kirjaoskamatud nii vene kui eesti keele osas. Elanikel ei ole eestlastega midagi ühist ei olmelises ega kultuurilises mõttes, neil on täiesti omapärane elukord ja see sarnaneb pigem vene omaga (ehitised, majapidamine, eluviis jne).” (OO UADK fond 7, nimistu 2, toimik 333, leht 22, 22 (pöördel).

Täiesti teistsugune olukord on kujunenud sama rajooni eesti külates, mida asutasid vabatahtlikud asunikud Stolõpini agraarreformi käigus. Kuigi maanappus takistas majandusliku arengu tempo tõstmist, siiski tugevnes seal taastamisperioodil eesti elanikkonna majanduslik olukord ja jõudis sõjaeelse tasemeni. Majanduse tugevnemist (Võssokovskoje ja Filinovskoje külas) näitavad järgmised arvud:

	aasta	külvi- pinda	töö- hobuseid	lehmi	viljapeksu- masinaid	niidu-masinai	hobu- rehasid
Võssokovskoje	1925	52 д.	45	114	3	14	14
	1926	67 д.	49	117	3	15	15
Filinovskoje	1925	176,5 д.	89	178	7	11	11
	1926	198,5 д.	98	193	8	12	12

Eestlaste majapidamised olid nendes külates jõukamad venelaste omadest. Näiteks Filinovkas kuulus 12 niidumasinast ja hoburehast 5 kaheksale eesti majapidamisele samal ajal kui 34 vene majapidamises oli neid vaid 7; 193 lehmast kuulus 39 kaheksale eesti majapidamisele ja 154 kolmekümne neljale vene majapidamisele.

Toimus majapidamiste sotsiaalne kihistumine. Hobuseta ja koduta talupoegade arv kahanes, vaesemad majapidamised tugevnesid, osa nendest läks keskmikmajapidamiste kategooriasse. (OO UADK fond 7, nimistu 3, toimik 373, leht 29).

Juba 1920. aastate lõpuks saavutasid eesti asunikud suurt edu nii majanduses kui ka kultuuri vallas. Vähemusrahvuste majandusliku olukorra hindamisel jagas Ülevenemaalise Kesktäitevkomitee rahvuste osakond rahvused kolme rühma. Esimesse kuulusid eestlased, lätlased, poolakad ja mõned teised rahvad; teises olid tatarlased, kirgiisid, kasahhid ja kalmõkid; kolmandat moodustasid mordvalased, tšuvašid, udmurdid ja mõned Siberi rahvad. Esimest rühma iseloomustas töökultuuris väljakujunenud tugevad majandamise traditsioonid. Üleliidulisel vähemusrahvuste töövolinike nõupidamisel 1928. aastal hinnati see rühm eeskujulikuks (Maamägi 1990: 99-100).

Tähelepanu pöörati ka kultuurialasele tööle asunike seas. Nõnda näiteks otsustati 1927. aasta 3. aprillil Sedelnikovo rajooni Lillikülas toimunud Siberi krai Taara maakonna Sedelnikovo ja Jekaterinino rajooni eestlastest haridustöötajate nõupidamisel: “Kultuuri vallas ühendamise läbiviimiseks maakonna eesti kolooniate vahel tuleb pidada vajalikuks ühiste tasuta rahvapädustuste korraldamist koos mitmesuguste lavastuste, mängude ja muude meelelahutustega ning siduda sellega eesti koolide õpilaste seinalehtede ja käsitööde näitus.” (OO UADK fond 940, nimistu 2, toimik 112, leht 136).

Kokkuvõtteks võib öelda, et Omski Oblasti Uusima Aja Dokumentikeskuses olevad eesti parteisektsiooni materjalid on Siberi eestlaste etnosotsiaalse ajaloo hinnaline allikas.

Kasutatud kirjandus

Маамяги В. Эстонцы в СССР. 1917-1940 гг. - М.: Наука, 1990.- 200 с.

Vene keelest tõlkinud Nikolai Kuznetsov